

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-189>

УДК: 338.432

ІДЕНТИФІКАЦІЯ РИЗИКІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ: МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ У ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ

IDENTIFICATION OF RISKS OF ECONOMIC ACTIVITIES OF AGRICULTURAL ENTERPRISES: OPPORTUNITIES AND THREATS IN THE MANAGEMENT PROCESS

Карпінський Роман Мирославович

здобувач третього рівня вищої освіти,

Приватний вищий навчальний заклад "Європейський університет"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-2848-9261>

Karpinskyi Roman

Private Higher Education Establishment "European University"

У статті представлено алгоритм ідентифікації ризиків господарської діяльності аграрних підприємств, що включає: аналіз зовнішнього середовища, аналіз внутрішнього середовища, виявлення факторів ризику та їх опис за допомогою SWOT-аналізу, групування факторів у формування ризиків, ідентифікацію ризиків та визначення ваги впливу ризиків на господарську діяльність аграрних підприємств за допомогою методу експертних оцінок. Представлено SWOT-аналіз аграрних підприємств Львівської області. Проведено комплексний аналіз сприятливих можливостей та загроз аграрних підприємств Львівської області. Виявлено ризики господарської діяльності аграрних підприємств, а саме: природно-кліматичні, біологічні, економічні, фінансові, соціальні, технологічні та юридичні, що потребує розробки низки заходів по їх мінімізації або уникненню.

Ключові слова: ризики, господарська діяльність, управління ризиками, ідентифікація ризиків, можливості та загрози, аграрні підприємства.

The article presents an algorithm for identifying the risks of economic activity of agricultural enterprises, which includes: analysis of the external environment, analysis of the internal environment, identification of risk factors and their description using SWOT analysis, grouping of factors in the formation of risks, identification of risks and determination of the weight of the impact of risks on the economic activity of agrarian enterprises using the method of expert assessments. A SWOT analysis of agricultural enterprises of the Lviv region is presented, the results of which revealed that the strengths of the enterprises are favorable soil and climatic conditions, the cultivation of high-quality products, a convenient geographical location, a diverse range of products, prospects for the development of the industry; weak - insufficient material and technical base; lack of an established marketing, sales and price policy; lack of state support; lack of management service; low capitalization. Among the possibilities, the manufacturing of innovative products was identified; capitalization increase; expansion of partnership relations; innovation and digitalization; strengthening the material and technical base; threats - climatic changes; growing competition; loss of positions in the domestic market; decrease in prices for grain products; inefficient sales channel. A comprehensive analysis of favorable opportunities and threats of agricultural enterprises of the Lviv region was carried out, using a combination of the probability of the factor's realization and the importance of its impact. Among the opportunities, innovation and digitalization and the manufacture of innovative products had the highest overall rating, which indicates their high potential for development. Among the threats, climate change was found to be the most significant, which received the maximum rating, which emphasizes the need for agricultural enterprises to focus on the development and implementation of adaptation strategies aimed at reducing the impact of climate change on production and productivity. The risks of the economic activity of agricultural enterprises have been identified, namely: natural-climatic, biological, economic, financial, social, technological and legal, which requires the development of a number of measures to minimize or avoid them.

Keywords: risks, economic activity, risk management, risk identification, opportunities and threats, agricultural enterprises.

Постановка проблеми. Сучасний аграрний сектор є важливою складовою економіки багатьох країн, базою формування їх продовольчої безпеки, складовою експортного потенціалу та суттєвої частки бюджетних надходжень порівняно з іншими видами економічної діяльності. Разом із тим підприємства аграрного спрямування діяльності стикаються з численними ризиками, які суттєвим чином впливають на їх фінансову стабільність, продуктивність та конкурентоспроможність. Природно-кліматичні умови, біологічні загрози, економічні коливання, зміни у законодавстві та соціальні фактори створюють складне середовище функціонування, що потребує виваженого управління ризиками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутності ризиків, причинам їх виникнення присвятили свої дослідження вітчизняні вчені О. В. Вараскіна, А. О. Крутова [1], В. В. Волошина-Сідей [2], В. А. Гросул, М. О. Усова [3], П. М. Коюда, О. П. Коюда [4]; класифікації ризиків – Т. В. Королюк [5], С. М. Семенова [6], К. І. Тарасова [7], А. А. Жигір [8]. Разом із тим питання використання можливостей та застереження загрози в управлінні ризиками аграрних підприємств потребують постійної уваги.

Формулювання цілей статті. Виявлення можливостей та загрози аграрних підприємств Львівської області та ідентифікація ризиків їх господарської діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідентифікація ризиків є першочерговим етапом процесу управління ризиками, що дозволяє аграрним підприємствам вчасно виявляти потенційні загрози та розробляти відповідні заходи для їх мінімізації. Зростаюча нестабільність ринків, вплив глобальних кліматичних змін, а також швидкий технологічний прогрес підкреслюють важливість системного підходу до ідентифікації ризиків у господарській діяльності аграрних підприємств (рис. 1).

Нами було проведено дослідження діяльності аграрних підприємств Львівської області. Застосований з цією метою SWOT-аналіз дозволив не лише виявити можливості і загрози зовнішнього середовища підприємств, але й оцінити ймовірності їхнього впливу на господарську діяльність (табл. 1).

Сильні сторони аграрних підприємств Львівської області, як показало дослідження, включають вигідні ґрунтово-кліматичні умови, що сприяють вирощуванню високих врожаїв сільськогосподарських культур, а також зручне географічне положення, яке забезпечує доступ до ринків збуту, високий попит через густоту населення. Аграрні підприємства спеціалізуються на виробництві різноманітної продукції, що підвищує їх конкурентоспроможність і задовольняє потреби споживачів. Крім того, підприємства галузі мають значний

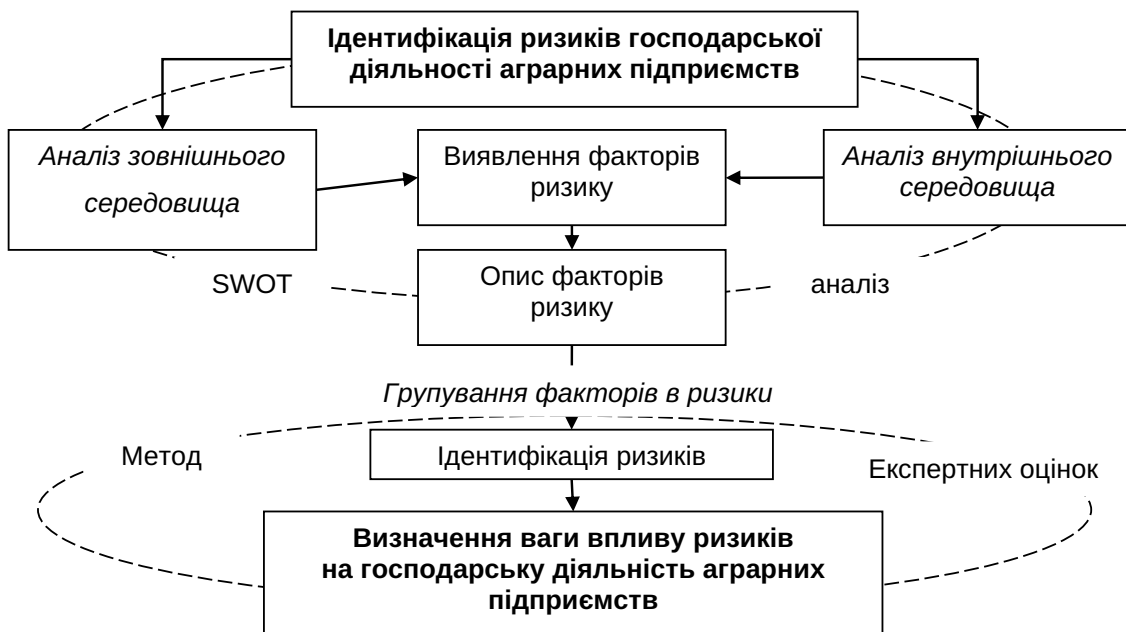

Рис. 1. Алгоритм ідентифікації ризиків господарської діяльності аграрних підприємств

Джерело: розробка автора

Таблиця 1

SWOT – аналіз аграрних підприємств Львівської області

Сильні сторони	Слабкі
<ol style="list-style-type: none"> 1. Вигідні ґрунтово-кліматичні умови. 2. Вирощування продукції високої якості. 3. Зручне географічне положення. 4. Різноманітний асортимент продукції. 5. Перспективи розвитку галузі. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Недостатня матеріально-технічна база. 2. Відсутність налагодженої маркетингової, збутової та цінової політики. 3. Брак державної підтримки. 4. Відсутність управлінської служби. 5. Низька капіталізація
Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Виготовлення інноваційної продукції. 2. Підвищення капіталізації. 3. Розширення партнерських відносин 4. Інновації та цифровізація 5. Укріплення матеріально-технічної бази. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кліматичні зміни 2. Зростання конкуренція. 3. Втрата позицій на внутрішньому ринку. 4. Зниження цін на зернову продукцію. 5. Неefективний канал збуту.

Джерело: сформовано автором

потенціал для подальшого розвитку, завдяки зростаючому попиту на аграрну продукцію.

Слабкі сторони підприємств включають недостатню матеріально-технічну базу через використання застарілого обладнання, відсутність ефективної маркетингової та збутової політики, брак державної підтримки, недолік управлінської служби та низьку капіталізацію, що обмежує можливості інвестицій в інновації та розвиток.

Підприємства мають можливості для розвитку шляхом впровадження інноваційних технологій, що дозволить займати більші частки ринку та підвищувати конкурентоспроможність. Залучення інвестицій сприятиме підвищенню фінансової стійкості та модернізації виробництва. Розширення партнерських відносин покращить доступ до ресурсів і ринків збуту. Використання сучасних технологій для оптимізації процесів підвищить ефективність і прибутковість, а інвестиції в нове обладнання зміцнять матеріально-технічну базу, що сприятиме підвищенню продуктивності праці та покращенню якості продукції.

Загрози для аграрних підприємств Львівської області включають кліматичні зміни, які можуть знизити врожайність, зростання конкуренції на ринках, що ускладнює утримання позицій, а також втрату частки на внутрішньому ринку через зниження конкурентоспроможності. Додатково, зниження цін на зернову продукцію негативно впливає на прибутковість, а неефективні канали збуту обмежують доступ до споживачів і знижують доходи.

Проведемо комплексний аналіз сприятливих можливостей та загроз аграрних підприємств Львівської області, використовуючи поєднання ймовірності реалізації чинника та

важливості його впливу. Цей аналіз дозволить глибше зрозуміти, які саме зовнішні фактори можуть найбільше впливати на діяльність аграрних підприємств регіону як у позитивному, так і у негативному контексті.

Зокрема, ми визначимо ймовірність реалізації кожного чинника протягом найближчого року, оцінюючи її за п'ятибальною шкалою, де 1 – дуже низька ймовірність, а 5 – дуже висока. Паралельно оцінюватимемо важливість впливу кожного чинника на підприємствах за такою ж шкалою, де 1 означає мінімальний вплив, а 5 – максимальний.

На основі цих двох параметрів для кожного чинника буде розраховано сукупну оцінку, яка допоможе визначити, на яких можливостях слід зосередитися, щоб посилити конкурентні переваги, та які загрози потребують уваги для розробки ефективних стратегій мінімізації ризиків, що дозволить аграрним підприємствам планувати свої дії таким чином, щоб досягти підвищення стійкості до зовнішніх загроз, зокрема змін клімату, ринкових коливань і посилення конкуренції (табл. 2).

Найвищу сукупну оцінку серед можливостей мають інновації та цифровізація (25) і виготовлення інноваційної продукції (20), що вказує на їх високий потенціал для розвитку. Інновації та цифровізація, отримавши найвищу сукупну оцінку серед можливостей, свідчать про значний потенціал для розвитку аграрних підприємств Львівської області, що обумовлює необхідність активного впровадження новітніх технологій та цифрових рішень, які можуть суттєво підвищити ефективність і конкурентоспроможність підприємств. Виготовлення інноваційної продукції також демонструє високий потенціал для

зростання, що підкреслює важливість інвестування в розробку нових продуктів і технологій для задоволення сучасних ринкових потреб і вподобань споживачів.

Серед загроз найбільш значущими є кліматичні зміни (25), які отримали максимальну оцінку, що підкреслює необхідність зосередження аграрних підприємств на розробці та впровадженні адаптаційних стратегій, спрямованих на зменшення впливу змін клімату на виробництво та врожайність.

Таким чином, ідентифіковано наступні ризики господарської діяльності аграрних підприємств:

1. Природно-кліматичні ризики, які охоплюють низку факторів, що впливають на аграрне виробництво через зміни клімату і несприятливі погодні умови, зокрема, зміни температурного режиму (незвично високі/низькі температури та тривалі періоди спеки/холодів впливають на ріст і розвиток рослин); посухи (дефіцит вологи в ґрунті призводить до зниження врожайності і зменшення водних ресурсів для іригації); повені (затоплення посівів і ґрунтів, що спричиняє втрату врожаю та руйнування інфраструктури підприємств); заморозки (ранні весняні або пізні осінні заморозки, що пошкоджують рослини особливо під час критичних фаз розвитку куль-

тур); гради (пошкодження врожаю внаслідок граду, руйнування теплиць та інших сільськогосподарських об'єктів); сильні вітри та буревії (вивертання дерев, руйнування споруд, пошкодження техніки, відповідно, знесення верхнього шару ґрунту, що впливає на родючість); зміни режиму опадів (нерівномірність розподілу опадів протягом року та тривалі дощі, що спричиняють заболочення та гниття культур); ерозія ґрунтів призводить до втрати родючого шару ґрунту через посилення ерозійних процесів внаслідок сильних дощів та вітрів); кліматична нестабільність ускладнює планування сільськогосподарських робіт, призводить до зміщення сезонів, що впливає на традиційний цикл вирощування культур).

2. Біологічні ризики аграрних підприємств, серед яких: шкідники (комахи, такі як сарана, попелиця, колорадський жук; гризуни, наприклад, миші і щурі; птахи, зокрема ворони і шпаки, що пошкоджують зернові культури), хвороби рослин (збудники – гриби, як-от фітофтора і борошниста роса; бактерії, зокрема бактеріальний рак; віруси, наприклад вірус мозаїки тютюну, а також некроз тканин), бур'яни (конкуренція з культурами за ресурси та поширення алелопатичних речовин, що пригнічують ріст рослин), зміна екосистеми (зниження біорізноманіття через

Таблиця 2

Комплексний аналіз сприятливих можливостей та загроз аграрних підприємств Львівської області

Чинник	Ймовірність реалізації (1-5)	Важливість впливу (1-5)	Сукупна оцінка
<i>Можливості</i>			
1. Виготовлення інноваційної продукції	4	5	20
2. Підвищення капіталізації	3	4	12
3. Розширення партнерських відносин	4	4	16
4. Інновації та цифровізація	5	5	25
5. Зміцнення матеріально-технічної бази	4	5	20
<i>Загрози</i>			
1. Кліматичні зміни	5	5	25
2. Зростання конкуренції	4	4	16
3. Втрата позицій на внутрішньому ринку	3	4	12
4. Зниження цін на зернову продукцію	4	3	12
5. Неефективний канали збуту	3	4	12

Джерело: сформовано автором

Примітки: Ймовірність реалізації оцінюється за шкалою від 1 (дуже низька) до 5 (дуже висока). Важливість впливу оцінюється за шкалою від 1 (мінімальний вплив) до 5 (максимальний вплив). Сукупна оцінка – добуток ймовірності реалізації та важливості впливу.

вплив на запилювачів і хижаків шкідників, а також поширення інвазивних видів, які витісняють місцеві), антропогенні фактори (надмірне використання пестицидів, що сприяє резистентності шкідників і патогенів, і забруднення середовища, яке впливає на здоров'я рослин), що може суттєво знижувати врожайність, підвищувати витрати на боротьбу з ними та загрожувати економічній стабільності аграрних підприємств.

3. Економічні ризики аграрних підприємств охоплюють коливання цін на сільськогосподарську продукцію (різкі зміни ринкових цін, залежність від світових цін), зростання витрат (підвищення вартості добрив, насіння, палива, пестицидів, енергії та логістики), кредитні ризики (високі відсоткові ставки, труднощі з доступом до фінансування та погашенням боргів), валютні ризики (девальвація національної валюти, підвищення вартості імпортованих матеріалів, ризики для експортерів), зміна попиту (коливання споживчих уподобань, втрата ринків збуту через санкції або кризи), нестабільність інфраструктури (недостатній розвиток логістики, проблеми з транспортуванням і доступом до ринків) та конкуренція (посилення внутрішньої та зовнішньої конкуренції, недобросовісні практики). Ці фактори загрожують фінансовій стійкості підприємств, створюють додаткові витрати та ускладнюють довгострокове планування.

4. Фінансові ризики аграрних підприємств включають: кредитні ризики (неможливість погашення кредитів через збитковість, високі відсоткові ставки, невиконання зобов'язань перед кредиторами); ризик ліквідності (недостатність оборотних коштів для покриття зобов'язань, відсутність доступу до короткострокового фінансування); інфляційні ризики (зростання витрат через інфляцію, зниження купівельної спроможності); ризик неплатоспроможності партнерів (затримка платежів, несвоєчасні розрахунки); інвестиційні ризики (невизначеність окупності інвестицій, зниження вартості активів) та ризики фінансових махінацій (шахрайство, зловживання, втрати через неналежне управління), що підриває фінансову стійкість підприємств, обмежують їх можливість інвестувати у розвиток та ефективно вести господарську діяльність.

5. Соціальні ризики аграрних підприємств, які включають недостатню кількість кваліфікованої робочої сили (відтік молоді з сільських районів, низький рівень кваліфікації працівників); соціальні конфлікти (між власниками землі та орендарями, трудові спори

через умови праці чи рівень зарплати); зміни соціальної політики (зростання витрат через зміни в законодавстві, нові умови страхування чи пенсійного забезпечення); демографічні зміни (старіння населення, зниження народжуваності у сільських регіонах); зміни культурних і соціальних цінностей (зменшення привабливості сільського господарства для молоді, зміна ставлення до галузі); соціальну нерівність (нерівномірний розподіл доходів, обмежена соціальна мобільність) та соціальну ізоляцію (віддаленість від культурних і освітніх центрів, слабка інфраструктура), що знижує стабільність діяльності та ефективність підприємств, ускладнює управління персоналом та створює додаткові соціальні витрати.

6. Технологічні ризики аграрних підприємств, серед яких: невідповідність технологій (застаріле обладнання, використання технологій, не адаптованих до місцевих умов); ризики впровадження нових технологій (високі витрати, невизначеність результатів, труднощі з адаптацією персоналу); збої в роботі обладнання (поломки, відсутність своєчасного обслуговування, ризики кібербезпеки); ризики автоматизації та роботизації (невідповідність систем специфіці процесів, високі початкові інвестиції) та ризики генетичних технологій (невизначеність впливу ГМО, соціальні та регуляторні обмеження), що знижують ефективність виробництва, підвищують витрати на модернізацію та обслуговування обладнання й можуть впливати на екологічну стабільність підприємств.

7. Юридичні ризики аграрних підприємств, що включають порушення земельного законодавства (неправомірне використання земель, суперечки щодо оренди чи власності); недотримання екологічних норм (штрафи за порушення правил використання хімічних засобів, забруднення води чи ґрунту); трудові спори (конфлікти через умови праці або порушення трудового законодавства); недоліки у договірній роботі (помилки в контрактах із партнерами, що призводять до судових спорів); недотримання стандартів якості (ризики сертифікації чи регламентів, що обмежують збут); податкові ризики (штрафи через помилки у звітності); зміни законодавства (різкі зміни, що ускладнюють відповідність новим нормам), а також відповідальність за продукцію (претензії споживачів щодо неякісної або небезпечної продукції), що загрожують фінансовими втратами, судовими витратами, штрафами та втратою репутації.

Висновки. Отже, застосування SWOT – аналізу при ідентифікації ризиків аграрних підприємств дозволило виявити можливості та загрози, які будуть у подальшому використані у процесі управління ними. Серед можливостей варто відзначити виготовлення інноваційної продукції, підвищення капіталізації, розширення партнерських відносин, інновації та цифровізацію та зміцнення матеріально-технічної бази. До загроз

віднесено кліматичні зміни, зростання конкуренції, втрату позицій на внутрішньому ринку, зниження цін на зернову продукцію та неефективні канали збуту. Також виявлено ризики господарської діяльності аграрних підприємств, а саме: природно-кліматичні, біологічні, економічні, фінансові, соціальні, технологічні та юридичні, що потребує розробки низки заходів по їх мінімізації або уникненню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вараскіна О. В., Крутова А. О. Сутність підприємницького ризику в господарській діяльності підприємства. *Економіка та суспільство*. 2021. № 4. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/217/208>
2. Волошина-Сідей В. В. Аналіз оцінки ризиків як інструмент сталого розвитку підприємництва в умовах глобальних викликів та коронакризи. *Прийзовський економічний вісник*. 2021. № 2(25). С. 72–76.
3. Гросул В. А., Усова М. О. ризик: сутність, причини виникнення та основні види. *Економічний простір* 2021. № 176. С. 58–64.
4. Коюда П. М., Коюда О. П. Економічна сутність ризиків та їх класифікація. Актуальні проблеми та перспективи розвитку фінансово-кредитної системи України: праці I міжн.науково-практ конф. (м. Харків. 11–12 грудня 2001 р.). Харків, 2001. С. 257–258.
5. Королюк Т. В. Систематизація і класифікація ризиків у галузях економічної науки. *Галицький економічний вісник*. 2015. Т. 48. № 1. С. 62–71.
6. Семенова С. М. Класифікація ризиків: систематизований підхід з метою управління. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2020, № 4, Том 2. С. 42–51.
7. Тарасова К. І. Класифікація ризиків в економічній теорії. *Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія*. 2012. № 1 (153). С. 102–115.
8. Жигір А. А. Різновиди підприємницьких ризиків та їх класифікація. *Електронний фаховий журнал «Ефективна економіка»*. 2012. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063>

REFERENCES:

1. Varaksina O. V., Kruhova A. O. (2021) Sutnist pidpriyemnytskoho ryzyku v hospodarskii diialnosti pidpriyemstva. [The essence of entrepreneurial risk in the economic activity of the enterprise]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 4. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/217/208> (accessed 17 December 2021).
2. Voloshyna-Sidei V. V. (2021) Analiz otsinky ryzykiv yak instrument staloho rozvytku pidpriyemnytstva v umovakh hlobalnykh vyklykiv ta koronakryzy [Risk assessment analysis as a tool for sustainable business development in the context of global challenges and corona crisis]. *Pryzovskiy ekonomichnyi visnyk*, no. 2(25), pp. 72–76. (in Ukrainian)
3. Hrosul V. A., Usova M. O. (2021). Ryzyk: sutnist, prychny vynyknennia ta osnovni vydy [Risk: essence, causes and main types.] *Ekonomichnyi prostir*, no. 176, pp. 58–64. (in Ukrainian)
4. Koiuda P. M., Koiuda O. P. (2001). Ekonomichna sutnist ryzykiv ta yikh klasyfikatsiia [Economic essence of risks and their classification]. *Aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku finansovo-kredytnoi systemy Ukrainy: pratsi I mizhn.naukovo-prakt konf.* (m. Kharkiv. 11-12 hrudnia 2001 r.). Kharkiv, pp. 257–258. (in Polish)
5. Koroliuk T. V. (2015). Systematyzatsiia i klasyfikatsiia ryzykiv u haluziakh ekonomichnoi nauky [Systematization and classification of risks in the fields of economics]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, t. 48, no. 1, pp. 62–71. (in Ukrainian).
6. Semenova S. (2020). Klasyfikatsiia ryzykiv: systematyzovanyi pidkhid z temoiu upravlinnia [Risk classification: a systematized management approach]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky*, no 4, Tom 2, pp. 42–51. (in Ukrainian)

7. Tarasova, K.I. (2012). Klasyfikatsiya ryzykiv v ekonomichniy teorii [Classification of risks in economic theory]. *Naukovyy visnyk. Odes'kyi derzhavnyy ekonomichnyy universytet. Vseukrayins'ka asotsiatsiya molodykh naukivtsiv. Nauky: ekonomika, politohiya, istoriya* [Scientific Bulletin. Odessa State Economic University. All-Ukrainian Association of Young Scientists. Sciences: economics, political science, history]. No 1 (153). P. 102–115. [in Ukrainian].

8. Zhyhir', A. A. (2012). Riznovydy pidpryyemnyts'kykh ryzykiv ta yikh klasyfikatsiya [Types of business risks and their classification]. *Elektronnyy fakhovyy zhurnal «Efektyvna ekonomika»* [Electronic professional journal "Effective Economics"]. No 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063>. [in Ukrainian].